

تقریر درس‌های

بدایة الحکمة

استاد فیاضی

جلد اول

جمال سروش

عضو هیأت علمی دانشگاه ملایر

با نظارت علمی: دکتر حسن یوسفیان

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۷

فهرست مطالب

۳۵	مقدمه معاونت پژوهش
۳۹	مقدمه
۳۹	سیر فلسفه در غرب و شرق
۴۲	زندگی‌نامه علامه طباطبائی
۴۵	مختصری از حیات علمی استاد فیاضی
۴۷	برخی آثار معظم له
۴۷	کتاب
۴۸	مقالات
۴۸	برخی مسئولیت‌های معظم له
۴۸	سیر مطالعاتی فلسفه اسلامی
۴۹	کتاب بدایه الحکمة
۵۰	توضیحی درباره شرح حاضر

درس اول

۵۲	پیشگفتار
۵۲	مقدمه
۵۳	۱. اصطلاحات فلسفه
۵۳	الف) مجموعه معارف

- اول. فلسفه نظری ۵۳
- یک. وجه تسمیة فلسفه اولی یا فلسفه الهی ۵۴
- دو. وجه تسمیة فلسفه أخرى ۵۵
- سه. وجه تسمیة فلسفه وسطا ۵۵
- دوم. فلسفه عملی ۵۶
- یک. اخلاق ۵۶
- دو. تدبیر منزل ۵۶
- سه. سیاست مدن ۵۶
- نکته پایانی ۵۶
- (ب) فلسفه اولی ۵۷
- اول. تکامل و رشد علوم ۵۷
- دوم. فلسفه به معنای الهیات ۵۸
- سوم. مراد از فلسفه در این کتاب ۵۹
- چهارم. روش فلسفه اولی ۵۹
- پنجم. بی‌فایده‌گی روش تجربی در فلسفه اولی ۵۹
- ششم. نفی تقابل علم و فلسفه ۶۰
- هفتم. اهمیت فلسفه اولی ۶۰
- (ج) فلسفه علوم یا فلسفه علمی خاص ۶۱
- (د) فلسفه احکام ۶۱
۲. اصطلاح مورد بحث ۶۲
۳. تعریف فلسفه ۶۲
۴. موضوع فلسفه ۶۳
۵. غایت فلسفه ۶۳
- الف) مقدمه ۶۳

۶۴	اول: امور اعتباری.....
۶۵	دوم: امور وهمی.....
۶۶	ب) هدف و غایت فلسفه.....
۶۷	تطبیق.....

درس دوم

مرحله اول: کلیات مباحث وجود

فصل اول: بدهت مفهوم وجود

۷۲	مقدمه اول: اقسام مفاهیم و قضایا.....
۷۲	مقدمه دوم: استحالة نظری بودن همه مفاهیم.....
۷۳	بیان مسئله.....
۷۴	دلیل مسئله.....
۷۴	دلیل اول.....
۷۴	دلیل دوم.....
۷۵	اشکال مسئله.....
۷۵	دفع اشکال.....
۷۶	تطبیق.....

فصل دوم: اشتراک معنوی وجود

۸۰	طرح مسئله.....
۸۰	مقدمه اول: توضیح اشتراک معنوی.....
۸۰	مقدمه دوم: توضیح اشتراک لفظی.....
۸۱	اقوال در مسئله.....
۸۲	قول اول.....
۸۲	قول دوم.....
۸۲	قول سوم.....

۸۳	قول حق
۸۳	دلیل اول
۸۴	دلیل دوم
۸۵	دلیل سوم
۸۶	تطبیق

درس سوم

۹۱	معنای وجود (اشتراک لفظی یا معنوی)
۹۲	قول دوم (قول برخی از اشاعره و معتزله)
۹۲	قول سوم (قول قاضی سعید)
۹۳	سلبی بودن همه صفات نزد قاضی
۹۳	منشأ شبهه قاضی
۹۳	دلیل دو قول اخیر
۹۴	پاسخ حلی (وجوب سنخیت)
۹۴	پاسخ تقضی (انکار خدا یا تعطیلی عقل)
۹۶	تطبیق

فصل سوم، زیادت وجود بر ماهیت

۹۹	مفهوم وجود
۱۰۰	مفهوم ماهیت
۱۰۱	اتحاد یا تغایر مفهوم وجود و ماهیت (طرح بحث)
۱۰۱	نظر اشاعره
۱۰۲	نظر فلاسفه
۱۰۲	ادله فلاسفه
۱۰۲	دلیل اول، صحت سلب
۱۰۳	دلیل دوم، نیاز وجود به دلیل

۱۰۳ دلیل سوم: استوای ماهیت نسبت به وجود و عدم

۱۰۳ تطبیق

درس چهارم

فصل چهارم: در اصالت وجود و اعتباریت ماهیت

۱۰۸ انتقال از مفهوم وجود به واقع آن

۱۰۹ خاستگاه‌های انکار واقع

۱۰۹ ۱. بداهت اصل هستی

۱۰۹ ۲. انتزاع دو مفهوم از یک واقعیت

۱۱۰ ۱. اصالت هر دو

۱۱۱ ۲. اعتباری بودن هر دو

۱۱۱ ۳. اصالت وجود

۱۱۲ ۴. اصالت ماهیت

۱۱۳ منشاء و اشراق؛ قایلان به احتمال سوم و چهارم

۱۱۳ شبهه اصالت ماهوی‌ها

۱۱۳ ادله قول به اصالت وجود

۱۱۴ دلیل نخست

۱۱۵ پاسخ معتقدان به اصالت ماهیت

۱۱۵ رد جواب

۱۱۶ دلیل دوم

۱۱۷ تطبیق

درس پنجم

۱۲۶ خلاصه مباحث گذشته

۱۲۷ دلیل سوم

۱۲۸ دلیل چهارم

۱۳۰ دلیل اصالت ماهیت

۱۳۱ رد دلیل

۱۳۲ قول سوم

۱۳۳ رد قول سوم

۱۳۳ تطبیق

فصل پنجم: تشکیک وجود

۱۴۰ طرح بحث

۱۴۰ قول نخست (فهلویین)

۱۴۱ تنظیم به نور

۱۴۲ تنظیم به حرکت

۱۴۲ توضیح قول اول

۱۴۳ تطبیق

درس ششم

۱۴۸ خلاصه و مقدمه

۱۴۸ متواتر نبودن وجود

۱۴۸ تباین یا تشکیک؟

۱۴۹ تشکیک (حد وسط تواتر و تباین)

۱۴۹ تشکیک در نور

۱۵۰ تشکیک در حرکت

۱۵۰ کثرت طولی نور

۱۵۱ کثرت عرضی نور

۱۵۲ تشکیک در وجود

۱۵۲ کثرت طولی وجود

۱۵۲ نفی ترکیب در ذاتی و عرضی وجود

۱۵۳	طرفین کثرت طولی وجود
۱۵۳	توضیح و اثبات ماده اولی
۱۵۵	کثرت عرضی وجود
۱۵۶	قول دوم (مشائین)
۱۵۶	انواع تباین در ماهیات
۱۵۶	تباین به تمام ذات (در مقولات)
۱۵۷	تباین به جزء ذات
۱۵۷	تباین به خارج ذات
۱۵۷	مدعای مشاء
۱۵۸	دلیل بر جزء اول مدعا
۱۵۸	دلیل بر جزء دوم مدعا
۱۵۸	نقد دلیل مشاء
۱۵۹	تطبیق
۱۶۰	نکته

درس هفتم

۱۶۸	خلاصه و مقدمه
۱۶۸	دلیل حقیقت واحده بودن وجود (جزء اول مدعا)
۱۶۸	بیان دلالت
۱۶۹	بیان اول
۱۶۹	تمهید
۱۷۰	بیان استحاله
۱۷۰	بیان دوم
۱۷۲	دلیل تشکیک (جزء دوم مدعا)
۱۷۲	تطبیق

۱۹۴	رد راهحل دوم (پاک کردن صورت مسئله)
۱۹۴	راهحل سوم (نفی وجود)
۱۹۵	مقایسه قول سوم با قول صحیح
۱۹۶	راهحل چهارم
۱۹۶	تمهید
۱۹۶	نحوه حصول حصه
۱۹۷	عدم دخول قید در حصه
۱۹۷	فرق حصه با مطلق
۱۹۸	بیان راهحل
۱۹۸	رد همه راهحل‌های چهارگانه
۱۹۹	پاسخ صحیح
۱۹۹	هلیت بسیطه و مرکبه
۱۹۹	وجه تسمیه هلیت بسیطه و مرکبه
۲۰۰	تطبیق

درس نهم

فصل هفتم: احکام سلبی وجود

۲۱۰	خلاصه و مقدمه
۲۱۰	حکم اول: وجود، غیر ندارد
۲۱۱	دلیل حکم اول
۲۱۱	حکم دوم: وجود، ثانی ندارد
۲۱۱	فرق ثانی با غیر
۲۱۲	دلیل حکم دوم
۲۱۲	تمهید: اثبیت فرع تمایز
۲۱۲	انواع مابه‌الامتياز

- ۲۱۲ ۱. به تمام ذات
- ۲۱۲ ۲. به بعض ذات
- ۲۱۳ ۳. به خارج از ذات
- ۲۱۳ نکته
- ۲۱۳ بیان دلیل حکم دوم
- ۲۱۴ حکم سوم: وجود، جوهر و عرض نیست
- ۲۱۴ تمهید (تقسیم ماهیت به جوهر و عرض)
- ۲۱۴ دلیل اول (نفی جوهر و عرض)
- ۲۱۵ دلیل دوم (نفی عرض)
- ۲۱۵ حکم چهارم: وجود، جزء چیزی نیست
- ۲۱۵ پرسش
- ۲۱۵ پاسخ
- ۲۱۶ حکم پنجم: وجود، جزء ندارد
- ۲۱۶ انواع جزء
- ۲۱۶ ۱. جزء عقلی
- ۲۱۶ ۲. جزء خارجی
- ۲۱۷ ۳. جزء مقداری
- ۲۱۷ الف) خط
- ۲۱۸ ب) سطح
- ۲۱۸ ج) جسم تعلیمی (یا حجم)
- ۲۱۹ نفی جزء عقلی
- ۲۱۹ تمهید اول: نفی جنس ملازم با نفی فصل
- ۲۱۹ تمهید دوم: نسبت فصل به نوع (مقوم)
- ۲۲۰ تمهید سوم: نسبت فصل به جنس (مقسم)

۲۲۰	تمهید چهارم: فصل، محصل جنس نیز هست
۲۲۰	بیان برهان نفی جنس
۲۲۰	فرض اول: جنس، وجود باشد
۲۲۱	بیان ملازمه
۲۲۱	نکته اول (فصل، مقومی قوی)
۲۲۱	نکته دوم (نفی مطلق جنس برای وجود)
۲۲۲	فرض دوم: جنس، غیر وجود باشد
۲۲۲	جمع بندی نفی جزء عقلی
۲۲۲	تطبیق

درس دهم

۲۳۱	خلاصه و مقدمه
۲۳۲	نفی جزء خارجی از وجود
۲۳۲	مقدمه اول: اقسام ماده
۲۳۲	۱. ماده اولی
۲۳۲	مثال اول: ماده اولی در جسم
۲۳۲	مثال دوم: ماده اولی در تطفه
۲۳۳	۲. ماده ثانیه
۲۳۳	مثال اول: نبات
۲۳۳	مثال دوم: حیوان
۲۳۴	مثال سوم: انسان
۲۳۴	خلاصه
۲۳۴	مقدمه دوم: ماده و صورت
۲۳۴	نکته اول: تطابق ذهن و خارج
۲۳۵	مثال اول: آهن

۲۳۵	مثال دوم: انسان
۲۳۵	نکته دوم: لحاظ بشرط لا یا عدم قابلیت حمل
۲۳۶	نکته سوم: لحاظ لایبشرط یا قابلیت حمل
۲۳۷	نکته چهارم: تفاوت ماده و صورت عقلی با جنس و فصل
۲۳۸	نکته پنجم: اقسام جنس و فصل
۲۳۸	۱. جنس و فصل حقیقی
۲۳۸	۲. جنس و فصل اعتباری
۲۳۸	بیان نفی جزء خارجی از وجود
۲۳۹	خلاصه دلیل
۲۳۹	نفی جزء مقداری از وجود
۲۳۹	تمهید اول: معنای جزء مقداری
۲۴۰	تمهید دوم: قابلیت انقسام و یزگی ذاتی مقادیر
۲۴۰	تمهید سوم: مقدار، از عوارض جسم است
۲۴۰	بیان نفی جزء مقداری از وجود
۲۴۱	دو نکته درباره حکم پنجم
۲۴۱	۱. لزوم رعایت ترتیب در نفی اجزای عقلی، خارجی و مقداری
۲۴۱	۲. جمع بندی حکم پنجم
۲۴۲	حکم ششم: وجود، نوع نیست
۲۴۲	تمهید: نوع و تحصیل آن
۲۴۲	بیان حکم
۲۴۲	خلاصه فصل هفتم
۲۴۳	تطبیق

فصل هشتم: معنای نفس الامر

۲۴۸	انواع تحقق
-----	------------

۲۴۸	۱. تحقق هستی
۲۴۹	۲. تحقق ماهیت
۲۴۹	۳. تحقق معقولات ثابته
۲۵۰	نفس الامر؛ جامع همه تحققات
۲۵۰	انواع قضایا
۲۵۱	۱. خارجی مطلق
۲۵۱	۲. ذهنی مطلق
۲۵۱	۳. موضوع خارجی و محمول ذهنی
۲۵۲	صدق قضایای دسته اول
۲۵۳	صدق قضایای دسته دوم و سوم
۲۵۳	معنای نفس الامر؛ واقع اشیا
۲۵۴	معنای دیگر؛ عالم عقل
۲۵۴	نقد این مدعا
۲۵۵	تطبیق

درس یازدهم

فصل نهم: مساوقت وجود با شئیت

۲۶۲	مقدمه: بداقت مساوقت وجود با شئیت
۲۶۲	شبهه علم الهی
۲۶۲	ثابت بودن معدوم ممکن
۲۶۳	نسبت بین وجود و نبوت در این راه حل
۲۶۳	نسبت بین عدم و نفی
۲۶۳	خلاصه
۲۶۳	قول به حال (گروهی دیگر از معتزله)
۲۶۵	نقد دیدگاه معتزله

فصل دهم: تمایز و علیت در عدم نیست

٢٧٣ تنظيم

درس دوازدهم

فصل یازدهم: معدوم مطلق

باسخ اجمالی ۲۸۵

۲۸۵	پاسخ تفصیلی
۲۸۸	دفع سه شبهه مشابه
۲۸۸	۱. شبهه کلی بودن جزئی
۲۸۸	پاسخ شبهه
۲۸۹	۲. شبهه عدم امتناع شریک‌الباری
۲۸۹	حل شبهه
۲۹۰	۳. شبهه ثبوت ذهنی امر غیرذهنی
۲۹۱	حل شبهه
۲۹۱	تطبیق

درس سیزدهم

فصل دوازدهم: امتناع اعاده عین معدوم

۲۹۸	مقدمه
۲۹۹	نکته اول: امکان معدوم شدن
۲۹۹	نکته دوم: معنای عین
۲۹۹	نکته سوم: جواز اعاده مثل معدوم
۳۰۰	تنظیر به انسان
۳۰۱	نکته چهارم: جواز اعاده عین ماهیت معدوم
۳۰۱	نکته پنجم: تقریر محل نزاع
۳۰۲	نکته ششم: انگیزه طرح این بحث
۳۰۲	ادله امتناع
۳۰۳	۱. بداهت
۳۰۳	۲. شیثیت نداشتن امر معدوم
۳۰۴	۳. تخلل عدم
۳۰۴	۴. جواز مماثل

۵. انقلاب یا خُلف ۳۰۵
۶. عدم تناهی عود ۳۰۶
- تطبیق ۳۰۶

درس چهاردهم

- خلاصه و مقدمه ۳۱۳
- دلیل متکلمان ۳۱۴
- نقد دلیل متکلمان ۳۱۵
- شبهه متکلمان ۳۱۶
- بررسی شبهه ۳۱۶
- تمهید اول: حقیقت روح ۳۱۷
- تمهید دوم: حقیقت بدن ۳۱۷
- تمهید سوم: حقیقت انسان ۳۱۷
- پاسخ شبهه: حقیقت موت و معاد ۳۱۷
- تطبیق ۳۱۹

مرحله دوم: در انقسام وجود به خارجی و ذهنی

فصل اول: وجود ذهنی

- قول اول: علم خود ماهیت با وجود ذهنی ۳۲۴
- قول دوم: علم شیخ ماهیت با وجود ذهنی ۳۲۵
- قول سوم: علم اضافه به ماهیت (نه وجود ذهنی آن) ۳۲۶
- علل گرایش به شیخ یا اضافه ۳۲۷
- نقد قول به شیخ ۳۲۷
- نقد قول به اضافه ۳۲۸
- تطبیق ۳۲۸
- نکته اول: عدم اطلاق نبات بر انسان ۳۳۰

۳۳۰	نکته دوم: وحدت یا تعدد نفس در انسان
۳۳۱	ادامه تطبیق

درس پانزدهم

۳۳۶	خلاصه و مقدمه
۳۳۷	دلیل نخست
۳۳۷	مقدمه نخست
۳۳۸	مقدمه دوم
۳۳۸	مقدمه سوم
۳۳۸	مقدمه چهارم و نتیجه
۳۳۸	مقدمه تکمیلی
۳۳۹	دلیل دوم
۳۳۹	تحمید
۳۴۰	بیان دلیل
۳۴۰	مقدمه نخست
۳۴۰	مقدمه دوم
۳۴۱	مقدمه سوم و نتیجه
۳۴۱	دلیل سوم
۳۴۱	مقدمه نخست
۳۴۱	مقدمه دوم
۳۴۲	مقدمه سوم
۳۴۲	مقدمه چهارم
۳۴۲	نتیجه
۳۴۲	اشکالات وجود ذهنی
۳۴۲	اشکال اول

۳۴۳	تمهید اول: تقسیم ماهیت به جوهر و عرض
۳۴۴	تمهید دوم: عرض بودن علم
۳۴۴	بیان اشکال
۳۴۵	اشکال دوم
۳۴۵	تمهید: تعریف کیف
۳۴۶	بیان اشکال
۳۴۶	تفاوت این دو اشکال
۳۴۶	مزیت اشکال دوم بر اشکال نخست
۳۴۷	تطبیق
۳۵۰	نکته: فرق اشاره عقلی با اشاره خارجی
۳۵۳	نکته

درس شانزدهم

۳۵۹	خلاصه و مقدمه
۳۶۰	پاسخ اشکال نخست
۳۶۰	تمهید: عرض عام بودن عرض برای مصادیقش
۳۶۱	بیان پاسخ
۳۶۲	اهمیت و صعوبت اشکال دوم
۳۶۲	تأثیر اشکالات در پذیرش اقوال باطل
۳۶۳	پاسخ نخست (کلام فاضل قوشچی)
۳۶۴	شرح پاسخ از زبان مرحوم حاجی
۳۶۴	اشکال پاسخ نخست
۳۶۵	پاسخ دوم (کلام سید سند صدرالدین شیرازی)
۳۶۷	اشکال پاسخ دوم
۳۶۷	تطبیق

۳۶۸ عرضی عام، نه عرض عام

درس هفدهم

۳۷۹ خلاصه و مقدمه

۳۷۹ پاسخ سوم

۳۷۹ مقدمه نخست

۳۸۰ مقدمه دوم و نتیجه

۳۸۱ جمع بندی پاسخ دوانی

۳۸۱ نقد پاسخ سوم

۳۸۲ اشکال نخست

۳۸۲ اشکال دوم

۳۸۲ پاسخ چهارم

۳۸۳ تمهید اول: حمل اولی و شایع

۳۸۳ تمهید دوم: حمل شایع، شرط اندراج

۳۸۳ مثال اول

۳۸۴ مثال دوم

۳۸۴ بیان پاسخ

۳۸۵ تبیین مسئله به زبان اصولی (قطع طریقی و موضوعی)

۳۸۶ تنظیم علم به آینه

۳۸۷ کیف بودن، عرضی حیث مرآئی

۳۸۷ تطبیق

درس هجدهم

۳۹۶ خلاصه و مقدمه

۳۹۷ اشکال حاجی به آخوند

۳۹۷ تمهید

۳۹۸	بيان اشكال
۴۰۱	دفع اشكال حاجی سبزوارى
۴۰۱	تمهيد: مغالطه در كلام حاجی
۴۰۲	پاسخ شبهه
۴۰۳	نگاهی به کلیت بحث
۴۰۳	اشكال سوم
۴۰۳	بيان ملازمه
۴۰۴	پاسخ اشكال
۴۰۴	تطبيق
۴۰۶	نکته: تفاوت علت جوهر و عرض نبودن وجود ذهنی نزد آخوند و حاجی
۴۰۸	نکته ادبی

درس نوزدهم

۴۱۴	خلاصه و مقدمه
۴۱۵	اشكال چهارم
۴۱۵	پاسخ اشكال چهارم
۴۱۷	اشكال پنجم
۴۱۷	بيان اشكال
۴۱۸	پاسخ غير قابل پذيرش
۴۱۸	تمهيد: قابليت انقسام جسم تا بی نهایت
۴۱۹	بيان پاسخ
۴۱۹	رد پاسخ
۴۲۰	رد پاسخ به صورت حلی
۴۲۰	پاسخ درست اشكال پنجم
۴۲۲	اشكال ششم

۴۲۲	 پاسخ اشکال ششم
۴۲۳	 پاسخ استاد
۴۲۵	 پاسخ مؤلف
۴۲۶	 تطبیق
۴۲۹	 توضیح قید جزئیة

درس بیستم

۴۳۵	 خلاصه و مقدمه
۴۳۶	 اشکال هفتم
۴۳۶	 بیان ملارمه
۴۳۷	 پاسخ اشکال هفتم
۴۳۹	 تطبیق

مرحله سوم: وجود فی نفسه (لنفسه و لغيره) و فی غیره

فصل اول: تقسیم وجود به فی نفسه و فی غیره

۴۴۲	 وجود فی نفسه
۴۴۲	 وجود فی غیره
۴۴۳	 اثبات وجود رابط
۴۴۴	 اثبات عدم استقلال رابط
۴۴۶	 تنظیم رابط به حروف
۴۴۷	 ان قلت
۴۴۷	 قلت
۴۴۷	 نتایج بحث (ویزگی یا خواص وجود رابط)
۴۴۷	 ۱. ماهیت نداشتن
۴۴۸	 ۲. عامل اتحاد طرفین بودن
۴۴۹	 ۳. مختص هلیات مرکبه بودن

۴۴۹.....	وجود رابط در خود قضا یا (هلیت بسیطه یا مرکبه)
۴۵۰.....	عدم رابط در مطابق هلیات بسیطه
۴۵۱.....	تطبیق

درس بیست و یکم

۴۵۷.....	خلاصه و مقدمه
۴۵۸.....	تطبیق

فصل دوم: کیفیت اختلاف رابط و مستقل

۴۶۲.....	معنای نوعی بودن اختلاف، به‌طور کلی
۴۶۲.....	معنای نوعی بودن اختلاف مستقل و رابط (قول نخست)
۴۶۲.....	معنای نوعی نبودن اختلاف مستقل و رابط (قول دوم)
۴۶۳.....	شاهد قول صحیح (قول دوم)
۴۶۳.....	دلیل مؤلف بر مدعا
۴۶۴.....	عین‌الرابط بودن معلول به علت
۴۶۵.....	بیان دلیل (نوعی نبودن اختلاف مستقل و رابط)
۴۶۶.....	نتیجه بحث: ابهام مفاهیم از نظر مستقل و رابط بودن
۴۶۶.....	تطبیق

درس بیست و دوم

فصل سوم: اقسام وجود فی نفسه

۴۷۲.....	خلاصه و مقدمه
۴۷۲.....	وجود فی نفسه و اقسام آن
۴۷۳.....	۱. وجود فی نفسه لنفسه
۴۷۳.....	۲. وجود فی نفسه لغيره
۴۷۴.....	مثال نخست: علم
۴۷۴.....	مثال دوم: قدرت

۴۷۵	مثال سوم: سایر اعراض
۴۷۵	مثال چهارم: صور جوهری
۴۷۶	فرق لغیره با لنفسه
۴۷۶	تقسیم وجود لنفسه به بنفسه و بغیره
۴۷۷	جایگاه این بحث
۴۷۸	تطبیق

مرحله چهارم: مواد ثلاث

فصل اول: تعریف مواد سه گانه و انحصار آنها در همین سه ماده

۴۸۶	استطرادی بودن بحث از امتناع در فلسفه
۴۸۶	نسبت و ماده
۴۸۷	جهت، قضیه مطلقه و موجهه
۴۸۷	اقسام مواد
۴۸۸	۱. ضرورت
۴۸۸	۲. امکان
۴۸۸	۳. امتناع
۴۸۸	جمع بندی
۴۸۹	انحصار مواد در ثلاث، و نفی قسم چهارم
۴۸۹	یداهت معانی مواد
۴۹۰	تطبیق

درس بیست و سوم

۴۹۳	خلاصه و مقدمه
۴۹۴	لفظی بودن و نه حقیقی بودن تعاریف مواد
۴۹۵	دوری بودن تعریف حقیقی مواد
۴۹۵	عدم جواز دور در تعاریف حقیقی

تطبیق..... ۴۹۶

فصل دوم، انقسام هریک از مواد به بالذات، بالغیر و بالقیاس

نه فرض و هشت تحقق (استحالة امکان بالغیر)..... ۴۹۸

معنای بالذات..... ۴۹۹

معنای بالغیر..... ۴۹۹

معنای بالقیاس..... ۴۹۹

واجب بالذات..... ۵۰۰

واجب بالغیر..... ۵۰۰

واجب بالقیاس..... ۵۰۱

ممتنع بالذات..... ۵۰۲

ممتنع بالغیر..... ۵۰۲

ممتنع بالقیاس..... ۵۰۲

ممکن بالذات..... ۵۰۳

ممکن بالقیاس..... ۵۰۳

ممکن بالغیر و علت استحالة آن..... ۵۰۳

اشکال..... ۵۰۵

پاسخ..... ۵۰۵

تطبیق..... ۵۰۵

درس بیست و چهارم

فصل سوم، واجب ماهیت ندارد

مقدمه (جایگاه بحث از واجب)..... ۵۱۴

ماهیت واجب، همان وجود اوست..... ۵۱۴

دو معنای ماهیت..... ۵۱۴

۱. مقابل وجود..... ۵۱۴

۵۱۵.....	۲. حقیقت شیء.....
۵۱۵.....	معنای ماهیت در مسئله.....
۵۱۵.....	استدلال بر مدعا.....
۵۱۷.....	غیر ماهوی بودن مفهوم واجب الوجود.....
۵۱۸.....	نقد استاد و رویکرد اسفار به این استدلال.....
۵۱۸.....	توضیح بطلان استدلال، بر مبنای اصالت وجود.....
۵۲۰.....	نقطن شهید مطهری به بطلان این استدلال.....
۵۲۰.....	تطبیق.....

فصل چهارم، واجب بودن واجب تعالی، از همه جهات

۵۲۵.....	استدلال.....
۵۲۶.....	اقسام امکان.....
۵۲۶.....	۱. امکان خاص.....
۵۲۷.....	۲. امکان عام.....
۵۲۷.....	تطبیق.....

فصل پنجم: شیء تا واجب نشود به وجود نمی آید

۵۲۹.....	مقدمه.....
۵۳۰.....	متکلمان و نظریه اولویت.....
۵۳۰.....	فلاسفه و نظریه وجوب.....
۵۳۱.....	اقسام اولویت.....
۵۳۱.....	۱. اولویت ذاتی و غیر ذاتی.....
۵۳۱.....	۲. اولویت کافی و غیر کافی.....
۵۳۲.....	تطبیق.....

درس بیست و پنجم

۵۳۶.....	خلاصه و مقدمه (اولویت یا وجوب).....
----------	-------------------------------------

۵۳۶	تنظیر به وجوب و استحباب در شرع
۵۳۷	ابطال اولویت
۵۳۷	ابطال اولویت ذاتی
۵۳۷	ابطال اولویت غیر ذاتی
۵۳۹	پذیرش نظریه وجوب
۵۳۹	خاتمه
۵۴۰	ضرورت به شرط محمول
۵۴۱	همراهی هر ممکن به دو وجوب
۵۴۱	تطبیق

فصل ششم: معانی امکان

۵۴۸	۱. امکان خاص یا خاصی
۵۴۸	۲. امکان عام یا عامی
۵۴۸	الف) امکان عام در قضیه موجبه
۵۴۹	ب) امکان عام در قضیه سالبه
۵۵۰	ج) خلاصه و وجه تسمیه
۵۵۰	۳. امکان اخص
۵۵۰	تمهید: اقسام ضروریه
۵۵۱	۱. ضروریه مطلقه یا ضروریه ازلیه
۵۵۱	۲. ضروریه ذاتیه
۵۵۱	۳. مشروطه عامه
۵۵۱	۴. وقتیّه مطلقه
۵۵۲	بیان معنای امکان اخص
۵۵۲	عدم تنافی بین امکان و ضرورت خارجی
۵۵۳	تطبیق

درس بیست و هشتم

۵۵۸	خلاصه و مقدمه
۵۵۹	۴. امکان استقبالی
۵۶۰	غفلت؛ شرط امکان استقبالی
۵۶۱	۵. امکان وقوعی
۵۶۲	مقایسه امکان وقوعی با امکان عام
۵۶۳	۶. امکان استعدادی
۵۶۳	تفاوت استعداد با امکان استعدادی
۵۶۴	تفاوت اصلی امکان استعدادی با امکان ذاتی
۵۶۵	تفاوت فرعی اول
۵۶۵	تفاوت فرعی دوم
۵۶۶	تفاوت فرعی سوم
۵۶۶	ماده بالمعنی الاخص
۵۶۶	ماده بالمعنی الاعم
۵۶۷	محل امکان استعدادی
۵۶۷	فرق امکان استعدادی با امکان وقوعی
۵۶۷	تطبیق

درس بیست و نهم

فصل هفتم: امکان اعتبار عقلی و لازم ماهیت است

۵۷۶	مقدمه
۵۷۶	اعتباری بودن امکان
۵۷۷	سازگاری اعتبار عقلی با وجود و عدم خارجی
۵۷۸	چگونگی وجود ماهیت
۵۷۹	لازم ماهیت بودن امکان

٥٧٩ ارجاع سلب به نبوت

٥٨٠ تطبيق

فصل هشتم در حاجت ممکن به علت و علت آن

۵۸۵		مقدمه
۵۸۶		احتیاج ممکن به علت
۵۸۶		یادآوری دو اصطلاح منطقی
۵۸۶		۱. بدیهی اولی
۵۸۷		۲. بدیهی ثانوی
۵۸۷		بیان بدیهی بودن نیاز ممکن
۵۸۸		علت احتیاج نزد فیلسوف
۵۸۸		علت احتیاج نزد متکلم
۵۸۹		دلیل اول قول حکما
۵۹۰		تطبیق

درس بیست و هشتم

۵۹۴ خلاصه و مقدمه
 ۵۹۴ دلیل دوم قول حکما
 ۵۹۴ ۱. اثبات علیت امکان برای نیازمندی به علت
 ۵۹۶ ۲. نفی علیت حدوث برای نیازمندی به علت
 ۵۹۶ تمهید: مقتضی، شرط و عدم مانع
 ۵۹۶ احتمالات پنج گانه
 ۵۹۷ لوازم احتمالات (نفی علیت حدوث)
 ۵۹۸ ۳. نفی علیت امر دیگر
 ۵۹۹ استدلال متکلم
 ۵۹۹ رد اول

رد دوم.....	۶۰۰
تقریر مجدد اشکال متکلم.....	۶۰۱
دفع اشکال.....	۶۰۲
تطبیق.....	۶۰۲

درس بیست و نهم

فصل نهم: ممکن در حدوث و بقا نیازمند علت است

خلاصه و مقدمه.....	۶۱۰
نیاز ممکن به علت در حدوث و بقا.....	۶۱۱
تفکیک این بحث از بحث سابق.....	۶۱۱
دلیل اول نیازمندی در بقا.....	۶۱۲
دلیل دوم نیازمندی در بقا.....	۶۱۳
دلیل نیازمندی فقط در حدوث.....	۶۱۴
نقد دلیل.....	۶۱۴
مثال بتّا و بنا.....	۶۱۴
مثال والدین و فرزند.....	۶۱۵
مثال زارع و مزرّوع.....	۶۱۶
جمع بندی.....	۶۱۶
خاتمه.....	۶۱۷
یادآوری: مواد ثلاث.....	۶۱۷
نفی امتناع در خارج.....	۶۱۸
وجود وجوب و امکان در خارج.....	۶۱۸
نحوه وجود وجوب و امکان در خارج.....	۶۱۹
توضیحی درباره معقولات سه گانه.....	۶۱۹
معقول اولی.....	۶۱۹

معقول ثانی منطقی ۶۲۰

معقول ثانی فلسفی ۶۲۱

وجود مستقل وجوب و امکان در خارج ۶۲۱

وجوب و امکان؛ وصف ماهیت یا وجود؟ ۶۲۲

درس سیام

نقد اول: در فرض جهت بودن وجوب و امکان ۶۲۵

نقد دوم: در فرض محمول بودن وجوب و امکان ۶۲۶

حاصل سخن ۶۲۷

تطبیق ۶۲۷

نمایه‌ها ۶۳۵